

Den aktuella

Fritänkaren

Nr. 249 Hösten 2016

Tjugofjärde årgångens tionde och sista nummer

Innehåll :

Från årets Bokmässan (med bl.a. <i>Adonis</i>)	2
Göran Michanek in memoriam	5
Ahasverus minnen, del 157: <i>Ivan den förskräcklige</i>	6
De tre filmerna om Ivan den förskräcklige	12
Några andra filmer	14
Schuberts pianosonater	15
Några milstenar, oktober-november 2016	17
Lugna resan, del 2: <i>Ödesnatten i Simla och befrielse i Manali</i>	17
Tillbaka till Zanskar, del 15: <i>Natt i Rangdum, och Den första trekken</i>	19

Fritänkaren, som utkommit med 249 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk. Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på Wordpress: <https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

OBS! Nytt Postgiro! - 35 86 46 – 8 (*Göteborgs Skrivarsällskap*)

eller Bankgiro: 3300-510910-9354 (Nordea bank, "Fritänkaren", C. Lanciai)

Glöm inte att ange avsändare!!

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 13 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 5.10.2016

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 271

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Från årets Bokmässan

Aldrig var kluvenheten så framträdande på Bokmässan som i år. Tidigare har denna kluvenhet mest handlat om den berättigade kritiken mot Bokmässans för varje år tilltagande kommersialism, som tenderat att undanskymma dess verkliga syfte, med det ökända kännetecknet att bara de som hade mest pengar och gjorde mest väsen av sig kunde märkas och framträda, undanskymmande kvalitet och seriositet, men i år handlade kluvenheten om helt andra saker samtidigt som den var starkare än någonsin.

Det har ju hänt en del i svensk politik sedan det senaste valet som inte varit så okontroversiellt. Det har handlat om det för svenska förhållanden ovanligt radikala partiet Sverigedemokraterna och deras kritiska inställning till regeringens i mångas ögon alltför liberala invandringspolitik, som föranlett en förvånande hög grad av väljarkåren att rösta på Sverigedemokraterna som det enda parti som vågat vända sig mot detta. Resultatet av det senaste valet blev att Sverigedemokraterna intog en nyckelposition i svensk politik, vilket ytterligare underströks genom att inget av de andra partierna ville ha något med Sverigedemokraterna att göra. Detta endast förvärrade situationen, medan rent parlamentariskt borde man ha förhandlat med Sverigedemokraterna eftersom ändå en sjundedel av väljarkåren röstat fram detta parti. I stället för att prata med dem demoniserade man dem och stämplade dem som rasistiska och högerextrema. Det blev en svag minoritetsregering som vacklade sig fram på en ostadig kurs och som hela tiden nödgades genomföra mer och mer av just Sverigedemokraternas politiska program då migrationsproblematiken genom den tillåtna massimmigrationen från problematiska länder visade sig vara mera svårhanterlig än någon kunnat ana. Stämpeln av Sverigedemokraterna som rasistiska och högerextrema hjälpte ingen att komma till rätta med situationen utan gjorde den bara mera pinsam genom den alltmer hårt pockande nödvändigheten att kompromissa med en oönskad och oangenäm verklighet.

Till årets nya utställare på Bokmässan hörde tidningen Nya Tider, som stämplats som allierad med Sverigedemokraterna och följaktligen även stämplats som rasistisk och högerextrem. Dess deltagande i Bokmässan föranledde protester så att ett antal utställare hotade att inte delta om Nya Tider fick vara med. Nu råkade Bokmässans tema för året vara yttrandefrihet, och även om Bokmässan preliminärt var emot Nya Tidens deltagande i utställningen och faktiskt försökte portförbjuda dem rimmade detta illa med årets tema. Man fick tänka om, Nya Tider fick vara med, varpå protesterna fortsatte. De har inte ens slutat efter Bokmässan, utan ett hundratal författare fortsätter att hota med att inte vara med på nästa års Bokmässan om tidningen Nya Tider får vara med.

Naturligtvis är det fel att blanda in politik i Bokmässan, som ju skall vara en uteslutande humanistisk manifestation även om det under åren mer och mer gått under kapitalistiska förtecken. Vid granskning av tidningen Nya Tider har vi inte funnit annat än att den är mer eller mindre en tidning som alla andra, även om den djärvt anför mera kontroversiella artiklar än vissa andra tidningar. Att demonisera den för dess sympatiseringars skull och försöka få den stämplad med diskrediterande etiketter förefaller både onödigt och dumt, då alla dessa försök i praktiken bara tjänat till ett växande intresse och tillströmning av läsare för tidningen.

Det mest störande med dess framträdande på Bokmässan var den onödiga och mycket obehagliga politiska demonstrationen utanför Bokmässan av ett högerextremt politiskt parti. Detta mycket olämpliga och störande inslag hade dock ingenting med Nya Tider att göra utan genomfördes självsvaldigt på partiets eget initiativ och främjade ingens intresse utan gav bara vatten på kvarnen åt den vänsterpolitiska agitationen mot Nya Tider. Dess redaktör tog avstånd från det partiet redan för fyra år sedan.

Därmed kan man lämna det politiska kapitlet åt sidan och avsluta det med vad man i allmänhet kan säga om all politik i humanistiska sammanhang, nämligen, att ju mindre sagt därom, desto bättre.

Redan det första seminariet som jag bevistade handlade om kluvenhet. *Nina Burton* har på Bonniers kommit ut med en bok om *Erasmus av Rotterdam* som alltid förblir aktuell genom sin journalistiska livsgärning som inledare av reformationen genom sina bibelöversättningar för folket och därefter som tragiskt fallerande medlare mellan den katolska kyrkan och protestantismen, som gjorde dem båda till hans fiender. Martin Luther försökte till varje pris få honom att ta parti för protestantismens sak, medan den katolska kyrkan till varje pris försökte få honom bunden till Vatikanen. Han vägrade binda sig vid någondera utan insisterade på att få vara fri och självständig som framför allt det fria ordets försvarare, varpå hans skrifter förbjöds av den katolska kyrkan och Martin Luther brännmärkte honom som kättare. Han om någon som den förste självständige journalisten kan för alla tider framstå som en den fria ordets och yttrandefrihetens försvarare i synnerhet genom sin genom alla lägen bevarade suveräna integritet.

Kluvenheten gick igen som tema i seminariet om Sverigefinnar och Finlandssvenskar med *Henrik Meinander*, *Maria Wetterstrand* och *Jarmo Leinio* i belysandet i problematiken med att ha en fot i båda länderna men därmed samtidigt inte vara fast förankrad i något av dem, att ha två identiteter utan att någon är definitiv. Detta medför ju både nackdelar och fördelar. Dels har man distans till båda länderna och kan bilda sig en ganska högt utvecklad objektivitet både politiskt, etniskt och kulturellt, men samtidigt är det svårt att därför skapa sig en verklig identitet. Det framhölls därmed med rätta hur både Sverigefinnar i Sverige och Finlandssvenskar i Finland är delvis osynliga, som om de förde en sorts skuggtillvaro i ett kulturellt och etniskt limbo utan full behörighet i någondera. Maria Wetterstrand är ju gift med en finne, bor delvis i Finland och behärskar båda språken, Sveriges politik har sällan lidit en så svår förlust som när hon måste avstå från vidare medverkan i Miljöpartiets ledning, och hon kan verkligen betecknas som ett exempel på hur denna kluvenhet kan appliceras konstruktivt.

Även *Hans Ruin* är ju egentligen hemmahörande i Finland fast han talar ren rikssvenska, bor och arbetar i Sverige, och tillsammans med *Henrik Berggren* belyste han det stora verket "Historiens hemvist" i tre volymer som nu föreligger fullbordat, som försöker komma till rätta med det eviga problemet att försöka bena ut sanningen i historieskrivandet, en problematik som blivit mer akut under de senaste åren just genom politiska radikaliseringar världen över, främst genom högerörelserna och deras försök till historieförfalskning och mytkonstruktioner. Varken Putin eller Trump nämndes som exempel men var ändå självklara, medan däremot *Ulla Manns*, som skulle ha deltagit i seminariet, demonstrativt uteblev i protest mot Nya Tidens medverkan i Bokmässan. Det hade varit värdefullt att få höra hennes synpunkter just för detta ställningstagandes skull, det hade gjort hennes närvaro desto mera angelägen, medan hon i stället valde att vara frånvarande. Hans Ruins framställning var däremot helt briljant, och det var en stor intellektuell njutning att få höra honom lägga ut texterna för historieskrivningens och historiegranskningens problematik. Han belyste bland annat det fenomenet, att samtidigt som upplysningstiden satte en klar gräns mellan levande och död historia uppstod vampyrmyterna. Dessförinnan hade förfluten historia alltid förblivit levande i det pågående, avlidna historiska gestalter ansågs förbli närvarande i historien, men när dessa hänvisades till avslutade kapitel inleddes vampyrlitteraturen främst genom diktarkretsarna kring Byron och Goethe.

Arenan presenterade en debatt om skillnaden mellan rikssvensk och finlandssvensk litteratur med *Horace Engdahl*, *Pia Forssell* och *Mats Malm*. Genom att Finland under drygt hundra år var en del av det ryska imperiet när det var som högst utvecklat och framstående under de sista fem tsarerna kunde det därigenom tillgodogöra sig ett kulturellt inflytande som Sverige helt gick miste om. I Finland är ännu idag både den protestantiska och den ortodoxa kyrkan statskyrkor, och det ortodoxa, i förlängningen bysantinska inflytandet i

Finland har berikat Finland med en kosmopolitisk nästan universalism som man i Sverige i regel aldrig haft en aning om. Därigenom kunde exempelvis Runeberg skriva en episk dikt som *Nadjesjda* i anslutning till Pusjkin. Genom det hårda trycket från den dominerande finskheten har även den svenska litteraturen i Finland tvingats till en högre grad av språkvård än vad som någonsin varit nödvändigt i Sverige, vilket även föranlett vissa skillnader i kvalitet, samtidigt som det sporrat den svenska litterära aktivismen i Finland. Inget folk i världen lär ha haft en så stor procenthalt poeter som finlandssvenskarna, om dock Island konkurrerar med Finland som världens mest bokläsande nation, och poetfrekvensen även är imponerande i Sverige.

Även *Herman Lindqvist* påvisade någon kluvenhet i Sveriges konungahus under Wasarnas tid genom splittringen under Sigismunds tid, vilken Lindqvist framhöll som den enda avvikande av Wasarne genom sin fridsamhet och extremt höga kulturstandard – han var den enda av Wasarne som aldrig förlorade behärskningen, medan alla de andra hade ett fruktansvärt temperament ofta med förödande konsekvenser för deras omgivning. Till och med den blide Johan III kunde kasta hammare på sina hovmän och slå sönder sina möbler i rent raseri. Som alltid var Herman Lindqvists föreläsning utomordentligt givande och briljant.

Den extremaste kluvenheten påvisades emellertid genom *Staffan Lindbergs* bok om Olof Palmes mördare. Man vet ju ännu inte idag vem han var eller är. "Nätterna på Mon Chéri" handlar om Viktor Gunnarsson och är en fingerad skildring av honom själv under ett annat namn. Han var 33-åringen som intogs för förhör om mordet i upprepade omgångar och stämplades i princip som "mördaren som kom undan" i många människors medvetanden, vilket han fick lida för under resten av sitt liv – man vet inte om han verkligen mördades under mystiska omständigheter i USA 1993 eller om det var ett fingerat mord för att underlätta för honom att leva vidare under hemlig identitet. Andra var tvärsäkra på att det var Christer Pettersson, och den kluvenheten i Palmeutredningen lär förbli konstant i ännu många år framöver.

Det definitiva seminariet under årets bokmessa var däremot den syriske poeten *Adonis* absoluta ställningstagande mot islam. Han skrädde inte orden utan presenterade i princip en kompromisslös avrättning av islam som inkompatibelt med någon form av demokrati. I islam har kvinnan inga rättigheter, hon är till för att tjänstgöra som "åker" för mannen att plöja genom, kvinnor får inte köra bil i de ledande arabländerna, i Iran får de inte ens cykla, och så vidare.

Upplevelsen av honom var som att plötsligt ställas inför ett viktigt historiskt ögonblick. Han är 86 år gammal men verkar 20 år yngre, hans ögon strålade av godhet och klarhet, man älskade honom genast, och hans bok "Väld och islam" är än så länge den enda vi hunnit läsa av dem vi köpte på bokmässan.

Den tar radikalt avstånd från islam och avrättar i princip inte bara islam utan hela monoteismen. Endast Kristus accepterar han då han betecknar honom som en poet. Han är helt sekulär, gick i landsflykt från Syrien redan vid 26 års ålder, lever i Paris men har även bott i Amerika och Schweiz men alltid konsekvent skrivit på bara arabiska, aldrig franska, har aldrig känt sig i exil utom då han besökt hemlandet Syrien, (han kommer från Latakia,) och ger ett omisskännligt intryck av fri världsmedborgare. Det är poesin som gett honom friheten, och han är utan tvekan världens ledande poet på arabiska. Hans bok är ytterst värdefull genom de insikter den ger i den arabiska intellektualismen, som alltid ställt sig oppositionell mot islam, samtidigt som han är väl förtrogen med den västerländska. Hans huvudsakliga invändning mot islam är att den förnekar det kvinnliga all rätt till egenvärde och mänsklighet medan han menar att endast det kvinnliga kan göra människan mänsklig. Islam är därför omänskligt, och han menar i princip att islam redan är ett avslutat kapitel – det har ingenting att göra i världen och historien mera, då den bara ägnar sig åt

självedstruktivitet. Den har bara funnits i knappt 1500 år, vilket är historiskt sett en mycket kort tid, och har sedan Bagdads fall för 750 år sedan fullständigt atrofierats till en stagnerad absurditet.

Vi bevistade båda hans seminarier. *Cecilia Uddén* ledde det första men pratade minst, medan Adonis själv hade så mycket väsentligt att säga att hans tolk fick svårt att klämma in sina lika viktiga översättningar. Hans bok "Våld och islam" är skriven i dialogform mellan honom och hans översättare psykologen *Houria Abdelouahed* från Marocko vid Diderot-universitet i Paris och är helt enkelt ett uttömmande intellektuellt samtal om motsatsförhållandet mellan islam och poesi eller om man så vill, mellan politik och poesi. Hon var med på seminarierna och hade mycket viktigt att säga hon också. I tjugo år har han varit nobelpriskandidat i litteratur, och för varje år har han blivit mer aktuell som sådan.

Hans viktigaste budskap vid seminarierna var dock helt politiskt. Han uttryckte sin stora besvikelse över västvärlden, som i stället för att understödja demokratiörelserna i Tunisien, Libyen, Irak och Syrien stödde Saudi-Arabien och Qatar för oljans och gasledningarnas skull genom de ledande regimerna i väst, enkannerligen USA, EU och England, vilket han betecknade som ett världspolitiskt svek av länder som gäller för att vara demokratiska mot den arabiska vårens försök till demokratisk revolution, som just därigenom misslyckades.

Göran Michanek in memoriam

Han betydde oerhört mycket för mig fastän jag aldrig hade honom som lärare. Det var han som introducerade mig i Christopher Marlowe-frågan i Shakespeare-debatten, och han tröttnade aldrig på att förse mig med nytt material i frågan.

Vi träffades första gången genom prästerna Sven Enander och Kjell Burman, tidigare präst i Masthuggskyrkan, som var den förste som ville upplåta Svenska Kyrkan åt hemlösa och uteliggare, vilket på 80-talet väckte ett ramaskri. Sedan dess har mycket hänt som gett honom rätt med besked.

Genom vårt gemensamma intresse i Shakespearefrågan blev jag helt förtrogen med Göran, och vårt samarbete kom att pågå i 18 år. Senast i sommar resulterade detta i en ny artikel i ämnet, ett utdrag ur en av hans pjäser, där tre lätta damer diskuterar just Marlowe. Han var outröttligt verksam litterärt och som forskare, och frågan är vad det kommer att bli av all hans oöverskådliga kvarlåtenskap. Han var främst marinbiolog med alger som specialitet, och man hittar lätt hans artiklar om havet på nätet.

Det var som änklings lärde känna honom, men han hade varit gift med Gulli Michanek, som vi skrev denna artikel om i juni 1998:

"Hon var dotter till diktaren Erik Lundström och utmärkte sig tidigt som en brådmogen naturbegåvning – redan vid 14 år fick hon formfulländade episka dikter publicerade i tidskrifter. Hon utkom tidigt med flera diktsamlingar som väckte sensation och gjorde kritikerna utom sig av extas, så att de gärna jämförde henne med Hjalmar Gullberg och Stagnelius. Efter fyra diktsamlingar utkom hon med en vågad roman i slutet på 50-talet om homosexuella gamla mästare, en för den tiden mycket avant-gardistisk roman – och så tystnade hon och förblev tyst i 28 år. Denna långa, gåtfulla tystnad är kanske det märkligaste i hela hennes liv. Men det visade sig sedermera, att hon aldrig frångått poesin. Efter 28 år utkom hon med nya dikter och översättningar av Seifert – och så plötsligt var hon borta.

Hennes diktning utmärks av en konsekvent formfulländning – rim och metrik saknas aldrig, och ej heller ett intressant tankeinnehåll i dikterna, som alltid är både tänkvärda, välljudande och ytterst vackert skrivna. Hon för direkt tankarna till Hjalmar Gullberg som en unik kvinnlig klassicist i vårt land i senare delen av vårt århundrade – hon är nästan ensam därom.

Därtill var denna lilla späda varelse en outtröttlig forskare, vars hela liv egentligen rörde sig enbart på det intellektuella planet. Det blev med tiden nästan som en fanatism – hon upphörde nästan helt med att äta till slut och levde långa tider på bara frukt och cigaretter. Sina sista år ägnade hon en ständigt allt intensivare forskning åt Giordano Bruno, en gestalt som hon nästan blev som besatt av – det är lätt hänt med Giordano Bruno – och som hon gjorde sig till en unik expert på.

Plötsligt mitt i hennes pågående arbete om honom gick hon bort och det egentligen helt utan anledning. Inte ens läkarna kunde förklara hennes död. Hon skickade ut Göran att köpa cigaretter åt henne, det var mitt på dagen, och när han kom tillbaka satt hon död i telefonluren – hon hade precis lyft den för att ringa ett samtal när hennes liv tvärt avbröts.

Men vi har kvar hennes diktning, som minsann är värd att tas vara på. Som diktare är hon en unik solstråle i tidens barbari av etablerad okultur, och det ljuset är det vår plikt att se till att aldrig slocknar.”

– Vilket även kan sägas om Göran som intellektuellt ljus, outtröttlig forskare och envist uthållig inspiratör – han blev 92 år. Då eftermälet än så länge ter sig oöverskådligt lär det bli mer om både honom och om Bokmässan, allt eftersom vi utforskar all den intressanta litteratur som innebar skörden därav.

Abasverus minnen, del 157: Ivan den Förskräcklige

Detta kapitel har publicerats i Fritänkaren förut för 15 år sedan men då inte i sin helhet.

Det märkligaste med Ivan IV var, att trots sin oöverträffade grymhet, som han praktiserade vilt till sin död, förblev han hela livet igenom ändå lika avhållen av sitt folk. Han var den första tsaren, den värsta tsaren men också den mest älskade tsaren. Varför? Den frågan har förbryllat alla historiker efter hans bortgång.

Hans rykte var känt i Europa medan han ännu levde. Mest berättad var historien om hur Ivan byggde Basiliuskatedralen. Han sades ha engagerat en italiensk arkitekt som verkligen kunde sina saker och som fått i uppgift att bygga en katedral som skulle överträffa alla andra katedraler i exotisk skönhet. Italienaren gick i land med uppgiften, och när allting var färdigt kallade tsaren italienaren till sig.

"Min vän, är det nu säkert att denna katedral är vackrast i världen och aldrig kommer att kunna överträffas?"

Italienaren försäkrade att alla utlänningar på besök skulle komma att verifiera den saken. Inte ens Peterskyrkan i Rom kunde bli lika vacker utvändigt.

"Jag tror dig," sade tsaren. "Du har verkligen ansträngt dig. Men jag måste vara säker på min sak. Även om du nu har byggt världens vackraste kyrka så kan du överträffa dig själv. Det får du inte göra. Därför måste jag halshugga dig."

Och Ivan lät halshugga arkitekten.

Sådan var Ivan.

Det har förbryllat astrologerna att Ivan kunde vara sådan fastän han tillhörde Jungfruns tecken, de stora rena upphöjda fridssökande andarnas tecken. Andra jungfrur var Goethe och Tolstoj, Augustus och drottning Elisabet av England. Men Jungfruns tecken är också överdrifternas tecken. En skändad Jungfru är farligare än någon Skorpion, och Ivan var om något just en skändad Jungfru.

För att få hinna uppleva denna tidernas makalösaste tyrann reste jag till Ryssland 1583. Jag var med bland alla de siare och profeter han kallade till sig när han kände sig extra trött och gammal. Jag hade då noggrant satt mig in i hans horoskop och kunde stiga fram och säga att han skulle dö den 18 mars 1584. Jag visade för de andra övertrosidkarna de beräkningar på vilka jag stödde denna utsaga, och de medgav att de stämde och att jag kunde ha rätt. En dominerande konjunktion mellan Mars och Saturnus i dödens åttonde hus skulle

aktiveras i hans 54-e levnadsår, och jag hade preciserat krisens datum. Ivan tittade nyfiket på mig där han stod böjd över sin gräsliga järnstav, som han misshandlat så många alltför närstående med. Det var vansinne i den blicken. Så blängde han på de andra och sade: "Ingen är av avvikande mening? Nåväl, dör jag inte den dagen så skall ni alla dö den dagen," och han såg åter på mig: "Och särskilt du." Hans vitt uppskärade ögon såg en stund hysteriskt på mig. Sedan svängde han på sin groteska men imponerande pälsklädda kroppshyddan och hasade ut därifrån med järnstaven tungt och dovt ekande mot golvet, som en död mans slag inifrån mot sin egen likkista.

Det dröjde fem veckor innan jag fick se honom igen. Jag såg genast att det var en döende gubbe jag hade framför mig. Jag blev hämtad och fördd inför honom, och han satt i flera minuter tyst och såg på mig med till hälften vansinnig och till hälften frånvarande blick. Han försökte genomskåda mig men tycktes medveten om att jag bara genomskådade honom.

"Jag vill spela schack med dig," sade han slutligen.

Genast blev det liv och rörelse i salen. Schackbordet hämtades, pjäserna ställdes upp, tunga stolar anordnades, och den ohygglige tsaren hjälptes ned i den största av dem. Jag fick sitta mera obekvämt mitt emot.

"Jag vill börja," sade han med sin något gnälliga och gälla gubbröst. Jag var tyst och undvek att se på honom. Så skrek han: "Ut med er allihop! Jag vill vara ensam med profeten här!" Och alla kammarherrar och knasar försvann som insekter för ett vinddrag.

"Ert drag," sade han när han hade börjat. Jag svarade omedelbart. Våra första drag gick smidigt, och jag insåg snabbt att jag hade en värdig motståndare.

"Äntligen en som bjuder litet motstånd och tänker själv," sade tsaren och slog ut min första pjäs. "Om ni vinner över mig skall vi spela fler gånger."

Det blev ett mycket jämnt parti. Ibland hade jag övertaget och initiativet, men plötsligt kunde det skifta över till honom, och så höll det på. Till slut var han såld: inom några drag kunde jag få honom matt, och han såg det säkert själv också. Men jag tycker inte om att vinna. Bara för att bibehålla spänningen och jämvikten lät jag hans sista bonde komma i mål och metamorferas till drottning, och han jublade pojaktigt när detta lyckades honom. "Såg du inte det?" utropade han glatt och var som ung på nytt, och jag lät honom hållas. Spelet slutade i hopplös remi.

"Det var ett mycket intressant spel," sade han. "Det måste vi göra fler gånger."

Och sålunda blev jag hans schackkamrat. Var eller varannan dag blev jag kallad till honom för ett parti schack, och i alla spel med honom började han med lika sura miner och slutade han på lika gott humör. "Det finns bara en som spelar lika bra som du," sade han, "och det är Boris Godunov." Och så fick jag lära mig spela schack även med Boris Godunov, som inte var sämre.

Boris Godunov var en grann och allvarlig ädling och den enda vid hovet som tycktes åtnjuta någon respekt från tsaren. Det var något hederligt och rakryggat med Boris som skilde honom från alla andra ryssar. Även om jag inte direkt kunde tycka om honom var han den ende i Ryssland som jag inte direkt kunde tycka illa om. Men han var hopplöst otillgänglig och kylig som en förrädare.

Vanligen slutade tsarens schackpartier med mig med naturlig remi, men ibland vågade jag vinna över honom, och en gång lät jag honom vinna över mig. Sammanbitet och kokande av vrede invärtes genomförde han partiet, och när hans seger var ett faktum exploderade han.

"Förbannade bedragare! Du låter mig vinna med flit! Vad vill du vinna med det? Vill du bli ett huvud kortare som alla mina andra förbannade smickrare och krypande reptiler som gör sig till? Vill du bli lika förbannat låg och vedervärdig och äckligt och lastbart artig som alla de andra? Det trodde jag inte om dig, du kosmopolitiska profet som har sett världen, den ende som vågade förutspå min död. Varför gör du dig till, din förbannade sopprot?" Och han vräkte spelet och bordet över ända så att pjäserna spreds över hela salen och många gick sönder i fallet mot golvet. "Vill du krypa för mig? I så fall förtjänar du att bli

halshuggen före den 18 mars. Här har jag nu i en vecka spelat med dig och behandlat och betraktat dig som min jämlike, och så gör du mig detta, din fähund! Ända sedan du först kom in här har jag nyfiket försökt utforska dig och genomskåda dig, men det är bara du som hela tiden har genomskådat mig. Jag har nog känt det, må du tro. Just för att du har varit överlägsen mig har jag tagit dig till nåder och umgåtts med dig. Jag ville komma dig inpå livet. Och så ställer du till med detta, en lika föraktligt smickrande gest mot mig som alla de andra fördömda darrande ryssarna dagligen gör mot mig i fåfängt försök att behålla livet och i brist på vett och mod att våga annat. Usle förrädare! Vinner jag en gång till över dig skär jag själv personligen av huvudet på dig, och det så att du får känna att du lever!"

Han satt framför mig och gnisslade tänder medan fradgan skummade oroväckande i hans mungipor. Jag var mållös av häpnad. Jag kunde bara ömkligt stamma:

"Jag ber så mycket om ursäkt. Jag skall inte göra mig till igen."

"Ingen artighet, om jag får be. Du är tillräckligt vedervärdigt ödmjuk ändå. Säg mig nu, när vi ändå sitter här ensamma mitt i natten, vad tänker Europa om mig? Håller de mig för en människa?"

"En förskräcklig människa i så fall."

Han slog näven i bordet så att den sista schackpjäsen tumlade ner därifrån.

"Men jag är en människa!" skrek han med en gällhet som skar i mitt öra som en rakkniv. "Och jag vill att du skall veta det. Ingen annan vet det. Inte ens Boris Godunov vet det, den hycklaren. Men du måste förstå det. Jag tror mig kunna lita på dig, ty du står över denna världen. Jag upplever dig som min domare. Du har dömt mig till döden, men du vet inte för vad du har dömt mig till döden."

"Vi måste alla dö."

"Men vi måste inte få veta det!" skrek han. Och för varje nytt emotionellt utbrott som skakade hans person, hans palats, Kreml och Ryssland, dundrade han med sin fruktansvärda järnstav mot golvet så att man trodde palatset och jorden skulle rämna.

"Ingen bad dig tala om för mig när jag skulle dö. Men du vågade göra det, och som en annan brottsling dömd till döden av tsaren ser jag min fastställda dödsdag nalkas. Och ve Ryssland om jag inte dör då! Då skall varenda en spåman, varenda en präst, varenda en jude, varenda en religiös tok få sätta livet till, ty om ödet har spått fel finns det inget öde, och då finns det ingen Gud.

Men vad tänker Europa om mig? Berätta nu!"

"Ni är betraktad med samma vördnad och fruktan som Henrik VIII av England och som Gustav Wasa av Sverige var."

"De bondpojkar! Vad var deras reformationer och revolutioner mot mina? Vad var Henrik VIII? En toffelhjälte! Vad är England? En ö i Europas skärgård! Vad var Gustav Wasa? En bondfångare! Vad är Sverige? En vildmark! Vad är jag? Jordens mäktigaste kejsare! Och vad är Ryssland? Jordens mäktigaste stat! Och det är jag och ingen annan som har gjort mig till världens mäktigaste man och Ryssland till dess mäktigaste stat!

Europa känner mig inte. Historien kommer aldrig att lära känna mig. Men ryssarna känner mig och darrar för mig av kärlek, liksom jag piskar dem av kärlek. De njuter av att piskas, och jag njuter av att piska dem. Sådant är kärleksförhållandet mellan ryssarna och tsaren: en masochism utan gränser och utan slut. Och det masochistiska förhållandet är Rysslands ryggrad, som jag har skapat."

"Jag skall tala om hur Europa ser på er. I motsats till Ryssland är Europa nyktert och ser kallt på er, medan ni ser allt i rött. Europa hyser deltagande med ert öde men avskyr er. Det vet att ni upplevde hur er moder togs ifrån er och mördades då ni var sju år gammal, hur ni under de följande sex åren blott genomlevde kränkning efter kränkning och förödmjukelse efter förödmjukelse, och hur ni sedan inledde ert omfattande hämningsverk, ert livsverk, hur ni kastade furst Andrej Sjujskij, er främsta fiende, till att sönderslitas av hundar, hur ni med våld skaffade ett omfattande harem mest bestående av änkor och döttrar till medborgare ni mördat, och hur ni krönte er till Rysslands förste kejsare, dess första tsar, vid sjuåttio års ålder. Sedan, vet Europa, följde de tio uppbyggliga åren av er levnad, då ni

var gift med främst Anastasia Romanova, då ni genomförde betydande reformer i ert rike, då ni tuktade mongolerna och tatarerna och erövrade Kazan och Astrakhan, och hur dessa era tio enda goda år slutade med er kejsarinna Anastasias död. Sedan vet Europa att ni blev vansinnig, kanske av sorg, kanske av syfilis."

"Syfilis? Vad är det?"

"Det vet ni nog. Det enda goda ni har gjort sedan dess, vet Europa, var när ni drog er tillbaka till klostret i Alexandrov och försökte abdikera. Tyvärr lät ni er av folket övertalas till att återta regerandet. Man vet, att ni sedan införde det absoluta enväldet och upprättade en rysk inkquisition i form av en hemlig polis som blev Rysslands terrororganisation nummer ett och ert effektivaste instrument och lydigaste verktyg; genom dem kunde ni oavbrutet tortera, mörda och bränna hela Ryssland.

Sedan känner Europa till hur ni brände Novgorod och därmed systematiskt tog livet av 60,000 oskyldiga människor och hur endast ett mirakel kunde avhålla er från att göra samma sak med Pskov. Europa är väl initierat i alla detaljer beträffande mordet på er son Ivan, er äldste son och arvinge, som ni själv ensam slog ihjäl. Detta är i stort vad Europa känner till om er. Hungersnöden, pesten och Moskvas brand lägger inte Europa er till last, även om ni mycket väl kunde vara skyldig till alla tre. Lika litet som man vet att Nero anlade Roms brand vet man att ni anlade Moskvas brand.

Nå, döm nu er själv. Jag dömer er inte, och Europa dömer er inte. Endast ni kan själv döma er. Europas kunskaper om er är endast ytliga och går inte på djupet; därför är Europa likgiltigt för ert öde. Men jag vill gärna lära känna er på djupet, och tycker mig redan spåra ett uns av mänsklighet i ert yttersta själsmörkers djup, och därför vill inte heller jag döma er förrän jag lärt känna er mera. Nå, hur lyder er dom över er själv? Ty jag förmodar att ni varken kan försvara eller anklaga er själv."

"Du har rätt." Han var plötsligt mera seriös, och hans huvud var böjt. Han stirrade inte längre vilt på mig. "Jag kan inte försvara någon av mina handlingar, och lika litet har jag något att anklaga mig för. Min son Ivan var en pervers, lastbar, grym, sadistisk demon som bara var mindre än jag i det att han i stället för att mörda mig lät sig mördas av mig. Han förtjänade döden och fick den, även om jag alltid har sörjt däröver. Även jag har alltid förtjänat döden men aldrig fått den, ty jag är bättre och starkare än alla andra. Det är min olycka.

Värre var då min slakt av staden Novgorod. Men de bad om det, de dårarna, de förmätna goddagspiltarna. Sedan århundraden har det rått spänning mellan Novgorod och Moskva, genom att Novgorod av tradition var Rysslands äldsta huvudstad medan uppkomlingen Moskva blev större och mäktigare, vilket Novgorod aldrig kunde acceptera. De höll på sin förnämare och äldre rätt, på sin helighet och tradition, de fisförnäma normanderna, och provocerade genom sitt övermod vår mer barbariska men mäktiga vrede. De fick vad de bad om och har bara sig själva att skylla. Det var synd att jag inte också lade Pskov under bilan. Det hade stärkt min ställning, Moskvas makt och Rysslands makt.

Prästrockarna viskar att den mångåriga hungersnöden och pesten och Moskvas brand var Guds vedergällning för min ondska, men det är inte jag som tuktats därmed. Det är bara Ryssland och det lidande ryska folket. Ryssland är stort och mäktigt, och därför gisslar Gud Ryssland och ryssarna genom sådana plågor som dessa och sådana tyranner som jag. Aldrig har Gud så hårt drabbat Ryssland som under min tid, och aldrig har Gud gjort Ryssland större, starkare, mäktigare och rikare.

Jag vet vad jag talar om. En enda idé, som jag har följt i hela mitt liv, berättigar och försonar alla mina brott. Den idén är omständigheterna kring Konstantinopels fall 1453 för två mansåldrar sedan. Du vet säkert, att den ryska riksidén är en direkt fortsättning på och arvtagare till Bysans och det tusenåriga bysantinska riket med dess traditioner från Rom. Konstantinopel dukade under för islam emedan det var för vekt. De sista bysantinerna levde i kloster på människokärlek och ljusa illusioner om människans godhet. Därför trodde de på sultanens falska löften och förlorade staden åt sultanen genom förräderi inifrån. När de blåögda grekerna sedan väntade på sultanens sedan länge utlovade ärebetygelser och höga

ämbeten i den nya universalstaten upphöjde sultanen dem blott genom att placera deras avhuggna huvuden högst upp på muren. Bysantinerna trodde på sultanens löften om fred och frihet och tolerans och sparkade därför latinarna i ändan och gav sin stad åt islam, varpå bysantinerna utrotades till sista man. Detta får aldrig hända igen.

För att undvika nationell blåögdhet, för att undvika falska illusioner och fördärvbringande utopiska drömmar som alltid måste jävas av verkligheten har jag etablerat detta kärva realismbetonade illusionslösa grymma och hårda men i kärnan fasta och stabila ryska rike, i vilket den hårde kompromisslöse ensam tsaren utgör hjärtat. Jag har i egenskap av tsar gjort mig till fiende till allt verklighetsfrämmande, allt flams, alla illusioner om frälsning och paradiset, kyrkan och Kristus och islam och alla västerlandets filosofier. Bysans bytte ut Kristus mot Muhammed. Muhammed vann genom att islam koncentrerar sig mera på den ende Guden än vad kristendomen gör, som ju har tre gudar, eller två jämte den ende. I princip är Muhammed lika illa som Kristus, då ju endast Gud är fullkomlig. Den ryska makten har jag baserat på verkligheten, den smutsiga jorden, det röda blodet, vardagens kärvhet, livets skoningslösa gråa realism. Det är Gud för mig i hans enda påtagliga och yttersta sannings gestalt: det eviga lidandet, vilket luttrar människan och bara för henne närmare Gud ju mera hon lider. Lidandet är den yttersta sanningen, och det blir bara sannare ju värre det blir. Jag har skapat den lidande nationen Ryssland, som genom sitt alla andra nationer överträffande lidande har blivit världens första och främsta, största och mäktigaste nation. Illusionerna bragte Bysans på fall. Ryssland skall aldrig få ha några illusioner. Och den dag illusioner vinner insteg i Rysslands hjärta, såsom den illusionen om att alla skall vara lika inför Gud eller som att ingen skall ha rätt att äga mer än den andra, som Thomas More i England dillade om, skall det vara inseglet på Rysslands stundande undergång. Jag har gjort enväldet i Ryssland starkare än någon annanstans i världen, och så länge det enväldet förblir envälde och sköts av hårda bestämda och verklighetsnyktra nävar skall Ryssland aldrig falla som Bysans och Konstantinopel för en barbarisk asiatisk övermakt.

Det är idén som berättigar och försonar hela min regering.

Lika litet som du eller någon annan kan döma mig kan jag själv döma mig. Endast Gud kan döma mig, och han må göra det efter min död. Själv gör jag det inte."

Jag var svarslös. Jag mindes alltför väl de fruktansvärda dagarna i maj 1453 då Europas likgiltighet offrade Konstantinopel åt Europas mest barbariska och blodtörstiga folk turkarna ledda av en endast 21-årig överambitiös sultan utan några som helst skrupler och som kunde använda sig av vilka medel som helst för att erövra Konstantinopel och som även gjorde det: mannen som med avsikt lämnade Kerkaporta öppen, genom vilken turkarna i hemlighet kunde komma in i staden så att säga bakvägen och allenast därigenom komma den på fall, var den grekiske härhövitsmannen Notaras, vars dotter sultanen var intresserad av, och som utlovats höga titlar och befattningar om han hjälpte turken, vilken fälla han föll i till hela Konstantinopels och kristenhetens fördärv. Alltför väl mindes jag de fruktansvärda dagarna, då den heligaste av alla levande städer plundrades på allt, då dess varje kvinna våldtogs, då dess varje son mördades eller såldes som slav, då allt kristet i staden brändes och mördades och utplånades för alltid, utom de praktfulla byggnaderna, som kristenhetens största och vackraste kyrka Hagia Sofia, som skändades genom att göras om till moské. Endast Jerusalem och Rom har under seklerna skändats värre än Konstantinopel. Och ingen i Europa lyfte ett finger för att motstå turkarna. Ungrare och serber, bulgarer och rumäner bistod turkarna i universalskändningen. Turkarnas kanoner göts av en kristen ungre. För att få hjälp från väst försonade den siste bysantinske kejsaren Konstantin VIII den ortodoxa kyrkan med den katolska och erkände påven, men påven endast ryckte på axlarna. Utom en handfull idealistiska och vackra greker var de enda som hjälpte till med att försvara staden en handfull genuesare och en handfull venetianare, som ideligen trätte med varandra och bara tänkte på sina egna intressen i staden och slutligen rymde därifrån efter att ha plundrat den för egen del. Konstantinopels fall var en universalskändning som drabbade mänskligheten och civilisationen innerst i dess frommaste hjärta. Och mot bakgrunden av den katastrofen

insåg jag plötsligt att Ivan den förskräckliges statsorganisation var det någon mening med. Han hade byggt ett oförliknligt bålverk mot Asien till skydd för Europa, och jag insåg att Europa kunde ha behov av ett sådant bålverk mot islam och mot mongoler och kineser och tatarer och turkar. Men jag kunde inte låta bli att fråga:

"Nå, den svenske kung Eriks son Gustav då?"

"Den stackaren. Ja, han var en riktig oskuld. Ett litet glas vodka slog upp honom som en öppen bok: sedan var alla hans politiska hemligheter värdelösa, ty han höll inte inne med något. En sådan kunde inte klara sig i Ryssland, var alla bara tar, var alla bara våldtar, var alla bara utnyttjar, var ingenting behandlas mera skändligt än godheten. Han var en god pojke i motsats till alla ryssar, och därför förgicks han i Ryssland, och det gjorde mig ont om honom. Lever kung Erik ännu?"

"Han lär försmäktas i fängelse inspärrad av sina bröder för sin lärdoms och begåvnings skull."

"Ja, sådan är politiken. Just för att ryssarna är så onda, så ruttna, så bestialiska, så perversa och så liderliga måste jag vara värst av dem allesammans om jag i egenskap av den ryska makten skall kunna regera dem."

"Jag förstår," sade jag.

"Jag tror att du förstår," sade han. Och nu såg han på mig igen, men hans blick var nu mänsklig och blyg, som om han skämdes över sin bikt. Och så frågade han:

"Dömer du mig fortfarande till döden?"

"Min vän," sade jag, "jag dömer dig inte. Ingen kan döma dig och Ryssland utom Gud."

Och jag reste mig och gick därifrån. Han lät mig lämna palatset utan att skicka någon att följa och bevaka mig. Jag gick ut från Kreml och förberedde min avresa från Ryssland.

Jag var i Smolensk när jag hörde att tsaren hade dött. En upphetsad munk berättade historien för mig.

"Den adertonde mars sade han till sina spåmän att de skulle alla dö följande morgon om han då alltjämt levde. Så satte han sig och spelade schack med ädlingen Boris Godunov, men när de spelade så föll alltid tsarens kung omkull på brädet. Ständigt föll den genom någon ny armrörelse eller olycklig bordsskakning, och detta upprörde tsaren våldeligen. Så plötsligt fick tsaren ett anfall och kastade sig bakåt i stolen. Fåtöljen for bakåt och tumlade över ända, och när hovmännen skulle resa upp stolen och tsaren, var tsaren inte längre vid liv. Han hade brutit nacken, och det var strax före solnedgången den 18 mars, den dag för vilken hans död hade förutspåtts."

Jag visste inte hur mycket jag skulle ta den historien på allvar, men det var ett faktum att Ivan den förskräcklige var död. Och jag anade alla de hemska plågor som nu på allvar skulle ansätta det väldiga riket och skyndade med ännu större iver att bege mig ut ur det olycksdrabbade landet.

Sådant var nu mitt möte med Ivan den förskräcklige.

Det slår mig nu hur lika omständigheterna kring den 29 maj 1453 och den 8 november 1917 i Ryssland var varandra. I Konstantinopel under dess sista år var stämningen exakt den samma som i Ryssland under tsardömets sista år. Bysantinerna trodde att de var dömda och såg ingen framtid och ansåg slutet oundvikligt. Precis samma fatalism präglade tsardömets sista upprätthållare. Det var en kulturtrötthet utan like. Och liksom bysantinerna var så bläögda att de kunde tro gott om den turkiske sultanen och tro på hans falska propaganda var det fallande tsardömets ryssar så blinda i sin godtrogenhet att de trodde att revolutionen skulle medföra bättre tider, mildare regeringar och större tolerans. Och liksom den turkiske sultanen kom alla bysantinarnas ljuva illusioner på skam och bara upphöjde de bästa grekerna med att upphöja deras avskilda huvuden, så kom bolsjevikerna alla godtrogna ryssars alla förhoppningar och illusioner på skam med att mångdubbla de ständiga massavrättningarna, göra enväldet mäktigare än någonsin, befästa intoleransens princip i Rysslands hjärta för evärdlig tid och till och med försöka utplåna det enda ljus som Ryssland någonsin har haft: religionen, kyrkan och tron på Gud. Precis som turkarna när de

erövrade det erbjudna Konstantinopel och plundrade och utplånade allt gott där till sista grekiska spädbarn, så massakrerade bolsjevikerna allt gott som fanns i det Ryssland som tsardömet representanter frivilligt överräckte åt dem. Tsarens tjänare överlämnade åt bolsjevikerna det heliga Ryssland som gåva med hopp om gott samarbete, liksom bysantinerna åt turkarna generöst överräckte gåvan Konstantinopel i hopp om att turkarna skulle vårda den, men bolsjevikerna liksom turkarna tackade för denna kostbara gåva endast med att omedelbart för alltid slå sönder den och därvid skratta rått av hjärtans lust av enbart hån och skadeglädje.

Ivan den förskräcklige var en som visste att en sådan kostbar politisk och kulturell gåva aldrig kunde skänkas bort eller avstås ifrån med bättre resultat än det bittraste av allt: total otacksamhet. Han föredrog därför att hålla skatten för sig själv för enbart tsarens vidkommande, aldrig dela med sig av den och ständigt bära den som det tyngsta av alla kors på sin rygg. Han var trots allt en ansvarsfull människa. Och hans tids Ryssland fattade det och var honom tacksam där för. Därför var han, den grymmaste av alla kejsare, den mest avhållne av alla kejsare.

De tre filmerna om Ivan den Förskräcklige

Det låg i Stalins intresse att återupprätta och i möjligaste mån rehabilitera Ivan den Förskräcklige, då han såg denne den förste ryske imperialisten som användbar för sin egen politiska propaganda. Det var så Sergej Eisenstein fick i uppdrag att genomföra projektet Ivan den Förskräcklige på film 1941, och han gav sig hän åt det med brinnande intresse och alla möjliga och tänkbara resurser. Föga anade han vilka fruktansvärda prövningar detta projekt skulle innebära för honom eller att det skulle bli hans död.

När han fick uppdraget hade Hitler ännu inte angripit Ryssland, så ingen trodde ännu på något störande krig som kunde sabotera filminspelningen. När detta infann sig omöjliggjordes alla filminspelningar genast tills man flyttade dem långt ut i Kazakstan till Alma-Ata, där somrarna var outhärdliga genom sin ökenhetta och vintrarna fruktansvärda genom sin arktiska köld. Det var bara en del av problemen.

Filmen kunde inte bli klar förrän i början av 1945, när kriget äntligen börjat lugna ner sig och lämnat Rysslands gränser, men där började de verkliga problemen.

Den första delen av filmen med sitt konstruktiva budskap och den heroiska beskrivningen av Ivan den Förskräckliges väg till den absoluta makten och triumfen vållade inga problem då detta passade Stalin och hans program, men den andra delen, som drar fram Ivans baksidor med en grymhet och hänsynslöshet utan like som förföljare och mördare av medlemmar av sin egen familj och med en etablerad maffia som hemlig polis och livvakt med befogenhet att utöva vilket godtycke som helst, lyckades inte väcka Stalins välbehag. Filmen förbjöds, och Eisenstein tog det så hårt att han fick hjärtinfarkt och aldrig kunde inleda arbetet på den planerade tredje delen. En andra hjärtinfarkt två år senare ändade hans liv – han blev bara 50 år; men hans meritlista med filmer som ”Pansarkryssaren Potemkin”, ”Alexander Nevskij” och de två fullbordade delarna av ”Ivan den Förskräcklige” försäkrar honom en oantastlig plats i första rummet bland ryska filmskapare.

Hur politiska är då dessa filmer, då Stalin fann behag i den första och kände sig kränkt av den andra? Det intressanta är att de inte är politiska alls. Det är i själva verket filmad teater det handlar om med utomordentliga konstverk som kulisser och scenografi och med de högsta tänkbara skådespelarprestationer och en utsökt estetik i fotograferingen hela vägen – varje scen är ett imponerande konstverk som bildkomposition. Så hade också Eisenstein noggrant förberett varje scen både bildligt och litterärt redan tre år innan han började kunna filma dem – varje detalj var noggrant uttänkt i förväg och komponerad med omsorg. Därigenom är de båda filmerna sådana konstverk att man aldrig kan tröttna på att

se dem. Man måste finna nya intressanta detaljer och kvaliteter inte minst i tankeinnehållet varje gång.

Ivan den Förskräcklige var ju en ytterst komplicerad och sammansatt personlighet, både upplyst despot och humanist, de fria konsternas beskyddare och grundaren av det första ryska tryckeriet, en framgångsrik militär och skicklig diplomat och politiker, som skaffade Ryssland hela Sibirien, samtidigt som han blottade avgrunder av grymhet och bestialisk paranoia – han hade ingen distans till någonting. Nikolaj Tjerkassov gestaltar denna apokalyptiska personlighet med en sådan övertygande inlevelse att han blir fullständigt trovärdig och det blir svårt att tänka sig Ivan den Förskräcklige i någon annan gestaltning.

Nikolaj Tjerkassov som Ivan i Eisensteins filmer

Eisenstein hade ju tänkt sig en tredje del som aldrig blev av, men 2009 gjordes en ny rysk filmatisering av komplexet Ivan den Förskräcklige som helt enkelt heter "Tsaren". Den tar vid där Eisenstein slutade och skildrar den svåra relationen och konflikten mellan tsaren och hans metropolit, den ledande prästen och hans barndomsvän Kolatjov av vars familj det endast återstår två medlemmar, han själv och hans brorson. Denna metropolit förekommer även i Eisensteins andra film men är där en reslig och heroisk patriark med pondus som ledare av kyrkan, medan han i denna nya film har en mycket intressantare framtoning som alltför medveten om vilket ohanterligt monster Ivan är men som ändå försöker utgöra hans samvete – därför att han inte kan annat. Han är en integritetsman som inte på något sätt kan kompromissa med vad han vet att är rätt och sanning. Just för att han är så okorrumberbar vill Ivan vinna honom till varje pris, men då Ivan själv för länge sedan sålt sin själ på maktens altare åt den absoluta egoismens godtycke blir konflikten mellan dem oundviklig och total.

Det är en lika grym film som Shakespeares värsta tragedier, och det värsta är att det är en sann historia, men likväl är Ivan inte övertygande här. Han är för mycket en karikatyr och förvridning av ondskan och paranoian för att kunna göra sig trovärdig och accepterad för en kritisk publik, han är för ensidigt grotesk i sin paranoia och utgör därmed en förenkling av rollen, medan den verkliga Ivan ändå var en skicklig politiker, militär, strateg, humanist och kompetent som härskare. Filmen är sevärd för den oerhörda prästrollen och dess integritet med ett fascinerande ådagaläggande av kyrkans situation under trycket av en totalitär regim och är därvid jämförbar med Tarkovskijs mästerverk "Anton Rubljev" från 60-talet, som skulle kunna ingå i samma canon som de tre Ivan-filmerna, då egentligen alla fyra handlar om samma sak – "Vilddjurets rike", som Dimitrij Meresjkovskij i tiderna karakteriserade Ryssland som.

Liksom Eisensteins båda filmer lämnar även denna film av Pavel Lungin mycket material utanför, alla tre filmerna berättar egentligen bara episoder ur Ivans hemiska liv, så det finns minsann utrymme och material kvar för ytterligare filmer om denna både den värsta och största av självhärskare efter renässansen.

Några andra filmer

”The Egyptian” 1953 är en filmatisering av Mika Waltaris roman ”Sinuhe egyptiern” regisserad av Michael Curtiz (’Casablanca’ bland annat) med bland andra världsstjärnor från den tiden Victor Mature, Gene Tierney som faraos ambitiösa syster och Michael Wilding som Ekhnaton. Det är den sistnämnda rollen som är någonting och som gör filmen sevärd. Det är en vacker film för övrigt, väl regisserad och intressant hela vägen, medan problemet är det litterära underlaget – Mika Waltari visste ingenting om det gamla Egypten, intresserade sig mest bara för mumier och mumifieringar, en stor del av filmen och romanen handlar om antikt begravningsentreprenörskap, medan den enda riktigt intressanta delen av romanen är Sinuhes vistelse på Kreta, vilket helt fuskas bort i filmen. En annan författare som skrev romaner om faraonernas Egypten var Joan Grant, som lyckades mycket bättre med levandegörandet och med att göra framställningen trovärdig i till exempel ”Jag var Egyptens drottning”.

”An Inspector Calls” är en av de mest genialiska moderna pjäser som skrivits. Pjäsen är sådan att varje iscensättning måste lyckas, då alla som spelar med i den bara kan trivas i sina roller och älska pjäsen. En familj sitter vid bordet och firar en förlovningsmiddag, när de störs av att en polis kommer på besök. (”Det är från polisen” heter den på svenska.) Polisen har kommit för att ställa några frågor. En viss ung dam har tydligen begått självmord, ingen i familjen vet vem damen är, men det visar sig att alla haft med henne att göra, varvid familjen genomgår en förkrossande omställning. Alastair Sim spelar polisen i den klassiska filmen från 1950, och ingen kunde göra rollen bättre. Filmen är bara 80 minuter lång men mera innehållsrik än de flesta som är längre. J.B.Priestley var den skyldige författaren.

”Seventh Heaven” var en av Frank Borzages tidiga succéer och är alltså en outslitlig klassiker bland stumfilmerna. ’Den sjunde himlen’ anspelar på en lägenhet på sjunde våningen som bebos av historiens unga dam, som räddas av en kloakarbetare som mest håller till under Paris gator i underjorden. Det är en betagande film som tål att ses om då och då inte bara för sin fantastiska poesi och berättelse utan även för fotot och den dramatiska regin. Den gjordes om tio år senare 1937 som ljudfilm med James Stewart som kloakarbetaren, men det blev helt fel – Jimmie Stewart passade inte alls i rollen som *gamin*, och det hjälpte inte att man till och med återanvände musiken från 1927 års oslagbara version.

Före det hade han emellertid gjort desto bättre ifrån sig i ”Next Time We Love” i en seriös roll som blev hans egentliga debut. Stjärnan i filmen är Margaret Sullavan, som var den som drog fram och lanserade honom, medan även Ray Milland spelar en viktig roll. Hon spelar en skådespelerska som gör karriär medan James Stewart är journalist av det seriösa slaget som dess värre blir utlandskorrespondent vilket förstör deras lovande och uppriktiga kärleksäktenskap. Det är en typisk Margaret Sullavan-film med behov av näsdukar i en mycket gripande historia, men hennes framträdande är lika lysande idag som för 80 år sedan.

En annan klassisk stumfilm är den första versionen av ”Fantomen på operan” med den makalösa Lon Chaney i huvudrollen. Gaston Leroux’ roman är ganska svårtolkad och otydlig och kan fås till nästan vad som helst medan dess få konturer egentligen bara är

romantiska ytligheter och effekter, men just detta har föranlett filmskapare i alla tider att spinna vidare på konceptet, så att varje ny version klart erbjuder nya anrättningar. Lon Chaney's version från 1925 med ljud 1929 framställer den stackars fantomen som ett psykopatiskt monster utan utrymme för nyanser, medan den intressantaste utbroderingen av historien väl är 1990 års TV-filmatisering i två delar på nästan tre timmar med Charles Dance i huvudrollen som en mycket mänsklig och nyanserad fantom och Burt Lancaster som hans förstående beskyddare, vilket han saknat i alla andra versioner. Charles Dance fyller 70 år i denna månad, och denna rollskapelse är väl hans intressantaste. Samtidigt som den är den bästa versionen av legenden är den den mest undervärderade och minst kända.

Både stumfilmsversionen och TV-versionen från 1990 betonar musikens roll med berömvärda understrykningar, Carl Davis har gjort ny musik till stumfilmsversionen som är helt stilenlig och fullödig, medan TV-filmen gör flitigt bruk av 1870-talets verkliga operamusik, så att båda versionerna nästan ställer musikalen av Andrew Lloyd Webber i skymundan, även om också denna i sin filmversion är enbart berömdvärd i sin fokusering på romantiken; men vi måste ju ta med en riktig musikfilm i denna krönika också.

För bara tre år sedan gjorde man en film om Bach med John Eliot Gardiner som ciceron som väl kanske är det bästa Bachporträtt som åstadkommit på film. Den anstränger sig för att nå fram till människan Johann Sebastian Bach och lyckas så gott som det är möjligt. Han var en svår människa att komma åt, obändig i sina professionella krav på musiken, svår att ha att göra med utom i musiken och egentligen hopplöst ensam i sin musikaliska fullkomning, vilket ledde till att han fann sig instängd i sin egen fackidioti och fann det svårt att vidareutveckla sig från den högsta nivå som den tidens musikprofessionalism tillät. John Eliot Gardiner följer honom noggrant från barndomen till Thomaskyrkan med Johannespassionen som något av filmens klimax, och hela filmen kan sägas utgöra en fullvärdig hyllning till den störste av alla kyrkomusikkompositörer.

Slutligen kan vi inte låta bli att ta upp en indisk film. "Shakespeare Wallah" är en tidig James Ivory-film gjord i Indien på autentiska ställen om ett resande teatersällskap som bara spelar Shakespeare och som småningom får alltmer kritisk konkurrens från det moderna Indiens glamourstjärnor från Bollywood. Den verkar tramsig och ytlig från början, men när det skär sig mellan det traditionella Shakespearesällskapet och den nya tidens såpoperastjärnor blir det verkligt intressant genom kulturkrockarna. Självaste Satyajit Ray var behjälplig i filmen framför allt vid klippningen, och det är han som står för musiken. En ganska flamsig banalitet utvecklar sig till en högintressant människostudie med dramatiska förvecklingar och högsännande realism i synnerhet från teaterinteriörerna, här är några teaterscener man aldrig glömmer, och komedin varken slutar som tragedi eller förblir komedi. Den får i stället en smält naturalistisk prägel av teaterdokumentär och det från Indien. Den gjordes så tidigt som 1965.

Schuberts pianosonater

De är sammanlagt 23 till antalet. Om man då jämför med Beethovens produktion av 32 hade denne dock inte hunnit längre än knappt halvvägs, om han avlidit vid samma ålder som Schubert. Om Schubert är den som kommer närmast Beethoven i ett omfattande skapande av pianosonater är dock Schuberts värld en helt annan än Beethovens, fastän båda var wienerklassiker och lärjungar av Haydn. Beethovens sonater påvisar genomgående en hårt disciplinerad formfulländning med stark komprimering tillika, så att alla är fundamentalt koncentrerade i sin utformning, många är orkestrala till karaktären och rena konsertsonater, till exempel Pathétique, Appassionatan och Hammarklaversonaten, medan Schubert gärna breder ut sig i det oändliga, så att han ibland har svårt för och aldrig verkar vilja avsluta ett tema, medan alla hans sonater samtidigt är utpräglade kammarsonater. Ingen gör sig för

konsertbruk, utan alla är intima, introspektiva och nästan experimentella sökanden efter en form som han aldrig förefaller bli nöjd med.

Vi ska inte ta upp alla de 23 till behandling utan bara de nio intressantaste. Den första av dessa är den i A-moll opus 164, D.537. Den är intressant genom dess andra tema, som är som en förstudie till den omfattande och lyriska finalsatsen till den stora A-dur-sonaten D.959, ett av hans sista verk.

Sonaten i Ess-dur opus 122 är den första utpräglad schubertianska av sonaterna, där man klart kan urskilja hans särmerken i den mycket originella harmoniken med ständiga genialiska modulationer och infall. Genomgående är Schubert en harmoniker och melodiker, och detta lever han högt på och är han kanske bäst på av alla.

Den lilla sonaten i A-dur opus 129 är en av hans mest älskliga och håller en förtjust hela vägen. Här glittrar melodiken som gör denna av hans sonater till hans mest angenäma – den är inte heller för lång.

De två sonaterna i A-moll opus 143 och 42, D.784 och 845 är båda klart experimentella och suggestiva i sina strukturer. Första satsen i D.784 påvisar helt nya inriktningar i Schuberts musikaliska sökande och är nästan expressionistisk i sin dynamiska tematik med urladdningar. Båda är exempel på Schuberts mörkare sidor, som ju mest kommer fram i hans sista sångcykler.

Så kommer vi fram till de sista fyra stora sonaterna. Den i G-dur opus 78 D.894 kallade han själv en *fantasia*, och det är främst den andra och sista satsen som sätter sig i minnet och som man alltid återvänder till med förkärlek för deras intagande melodiks skull. Detta är en av hans vackraste sonater.

Den stora C-moll-sonaten D.958 kröns av hans mest imponerande finalsats. Den är som en tarantella och svindlar iväg från början i berusande melodik och hastighet för att fullkomligt förtrolla sina åhörare ända fram till den sista tonen. Detta är Schuberts mest spirituella, skojfriska och virtuosa pianosats.

Den stora A-dur-sonaten har alltid varit min egen favorit. Alla fyra satserna är här utomordentligt rikhaltiga och givande om än mycket olika. Den första satsen är nästan högtidlig i sin portal-artade introduktion till en omfattande och ambitiös sonat. Den andra satsen är kanske hans musikaliskt mest intressanta över huvud taget. Det är det underbara fiss-moll-andantinot som övergår i hans mest modernistiska-impessionistiska experiment som föregriper romantiken med minst 30 år och pekar nästan fram mot Skrjabin, för att sedan lugna ner sig och återuppta andantinots mera påtagliga rytm och melodik i nya skepnader.

Den tredje satsen är ett sprittande scherzo, som sedan naturligt övergår i det betagande rondot som aldrig tar slut men som man aldrig kan tröttna på. Schubert var melodiker först och sist och som sådan säkerligen den mest begåvade i musikhistorien, samtidigt som släktskapen med Beethoven här framgår som allra tydligast. Ingen av Beethovens sonater fick en sådan betydelse för Schubert som den 27-e opus 90, en av de få som bara har två satser, och som var den sista sonat Beethoven komponerade medan han ännu kunde höra något. Den oändliga innerligheten går igen hos Schubert.

Den sista sonaten i B-dur D.960, postum liksom de föregående två, kröner detta livsverk av en ofantlig produktion som hela tiden blev bättre och bättre och mer och mer intressant såväl harmoniskt som melodiskt, men denna sonat skiljer sig från alla de tidigare. Fastän den går i dur har den en ganska dominerande moll-karaktär, i synnerhet i de två första satserna, och i den första mullrar basen oupphörligt nästan olycksbådande nere i mörkret, och det hjälps inte hur det envisa temat insisterar på sin pockande vandring genom durerna. I den andra mycket meditativa tar moll definitivt över dominansen, medan man först i den tredje sprittande scherzosatsen börjar känna sig bättre till mods med ljusare tindranden i dur. Även den fjärde satsen är lekfull och sprittande med genomgående gott humör med ett varmt och innerligt andra tema som pekar fram mot Schumann, men plötsligt bryter ett dystert moll-oväder igenom och krossar all den goda stämningen. Denna återkommer med glättigt välbehag, men så bryter moll-åskmolnet igenom igen och gör

definitivt denna sonat till en tillställning av mycket blandade känslor av osäkerhet och onda förebådanden. Tre månader senare var Schubert död.

I beaktande av att Schubert bara blev 31 år är han både den mest produktiva tonsättaren i historien och samtidigt åtminstone mot slutet den mest kvalitativa. Bara hans sånger, den största och ädlaste sångskatten i musikhistorien på all sin tids högsta poesi, är mer än 600 stycken och aldrig överträffade, medan endast Schumann och Brahms vågade sig på något som i någon mån kunde komma i närheten av dem...

Några milstenar, oktober-november 2016

Oktober

- 3 James Herriott 100 år.
- 4 Susan Sarandon 70 år.
- 5 Bob Geldof 65 år.
- 10 Charles Dance 70 år.
- 12 Ramsay MacDonald 150 år.
- 13 Paul Simon 75 år.
- 14 950 år sedan slaget vid Hastings 1066.
- 18 Chuck Berry 90 år.
- 19 Emil Gilels 100 år.
John Le Carré 85 år.
- 23 60-årsminnet av det ungerska upproret mot Sovjet.
- 26 Erasmus av Rotterdam 550 år.
François Mitterand 100 år.
- 28 Carl Davis 80 år.

November

- 2 Giuseppe Sinopoli 70 år.
- 8 Peter Weiss 100 år.
- 9 Clifton Webb 125 år.
- 12 Dr. Sun-Yat-Sen 150 år.
- 15 Erwin Rommel 125 år.
100-årsminnet av Henryk Sienkiewicz.
- 16 Rodolphe Kreutzer 250 år ('Kreutzer-sonaten')
- 21 100 år sedan kejsar Franz Josef dog.
- 22 100-årsminnet av Jack London.
- 23 Manuel de Falla 140 år.
- 30 Andrea Doria 550 år.

Lugna resan, del 2: Ödesnatten i Simla och befrielse i Manali

Allt blev fel i Simla. Den buss som övertog oss efter den skamfilade Volvobussens haveri halvvägs upp från Kalka till Simla körde oss inte till huvudbussterminalen utan till den gamla busstationen närmare staden, där jag inte kunde köpa biljett vidare till Manali. Jag hade att välja mellan att ta busskytteln ner till huvudbusstationen eller fortsätta upp i stan för att få något till livs. Jag valde det senare.

När jag sedan reste ner till huvudbusstationen visade det sig att min nattbuss till Manali var full. Den kunde inte ta fler passagerare. Den hade varit överbokad redan igår. Så även om jag först farit ner till huvudterminalen hade jag ändå inte fått biljett.

Alltså måste man till nöds övernatta. Naturligtvis erbjöd sig en god vän att hjälpa mig. Han visste ett ställe där man kunde få en säng för 250. Det var bara att följa med.

En annan erbjöd sig att hjälpa oss, när vi inte fann min väns ställe. Han tog oss med genom galleriet till andra sidan staden till ett obskyrt hotell långt nedanför backen, men det hotellet hade som bestämmelser att bara härbärgera hinduer. Inga argument hjälpte, och klockan var halv 11.

Till slut fann vi ett annat ställe för 350 – ett dubbelrum för 700. Vi kom i säng till midnatt, och jag måste upp klockan 6 för att sedan ta busskytteln ner till huvudterminalen än en gång och där ta Manalibussen klockan 8 – till den hade jag åtminstone fått biljett.

Även den bussen havererade på vägen. Om kvällens nattbuss varit fullsatt och överbokad dagar i förväg var denna buss bara halvfull och nästan tömdes under vägen. I Kullu orkade den inte längre, och vi var tre passagerare kvar till Manali, som nåddes klockan 6 – 260 kilometer på tio timmar, men det hade varit svåra trafikblockeringar under vägen. Dagbussar är alltid tröttsammare än nattbussar just på grund av den jobbigare trafiken.

I Simla hade det sagts att det regnat ovanligt mycket i Manali, och detta besannades. Det hade regnat ovanligt mycket i år, så monsunen hade det inte varit något fel på.

Raju mötte mig på gamla Greenland. Allt var som vanligt. Jag fick mitt gamla vanliga rum för 300, samma pris som under de senaste två åren, och dessutom hade Raju infört Wi-Fi, som fungerade över förväntan väl.

Även uppe i Vashisht var allt som vanligt, och jag hann med min sedvanliga *chicken thenthuk* till middag och en kaffe efteråt på hörnet till basaren, en varm dusch senare på kvällen och genomgång av drygt 270 väntande mail i backloggen, men allt kunde uppdateras.

Till min stora glädje satt min gamle värd i trädgården på morgonen. Han verkade helt oförändrad och snarare föryngrad. Han hörde plötsligt bra, så han måste ha åtgärdat öronen på något sätt. Och jag som hade undrat om han levde fortfarande!

Raju såg jag inte till på morgonen, men det var uppenbart att han hade lyft stället. Toaletterna fungerade, de gamla hade det varit så och så med, klosetterna var utbytta till moderna, han hade ersatt de gamla sunkiga men charmiga gardinerna med nya av siden i kallare och grällare färger, och sängbottnarna hade förnyats. Annars var allt oförändrat.

Till lunchen träffade jag Johannes. Han var inte ett dugg förvånad över att jag envisades med att resa så långt bort från Sverige som möjligt så ofta som möjligt. ”Vad tror du jag lämnade Sverige för? Alla dessa glåm-svenskar gjorde landet outhärdligt för en vanlig människa.”

En glåm-svensk var enligt honom en vanligen byråkratisk översittare och överkörare, en pedantisk petimeter, oftast i en besutten politisk etablerad maktställning som inskränkt politiker, en ”våt filt” som uttrycket är på engelska (”wet blanket”) som normalt är riskabel om inte fatal för ens goda humör, en inbilsk och självgod egoist utan känslighet, vanligen ett mörkt moln för hela sin omgivning och ett hopplöst fall av förståndshandikappad insiktslöshet och med begränsad empati om någon alls.

Han är vanligen av överklass men blev ledande i extremvänsterns huliganfasoner från 1968, vars enda strävan var att omintetgöra allt vad kultur, värderingar, normer och andlig odling hette sedan århundraden. ”Andlig odling är det enda som någonsin intresserat mig. Om då en klick tar dominansen i Sverige och infiltrerar alla kulturinstitutioner i avsikt att diktatoriskt tvinga landets intellektualism åt ett självdestruktivt håll kan jag inte ha något med det landet att göra. Och det värsta är att det nu lär upprepa sig genom den alltmer etablerade radikala islamismen. Och det är glåm-svenskarna som tillåter det, släpper fram det och uppmuntrar det. Andlig odling är det enda vettiga i livet man kan ägna sig åt, och allt som försöker inskränka eller skada den är hela mänsklighetens värsta fiender.”

Jag gick till Old Manali för mitt traditionella eftermiddagskaffe och fann mitt gamla strandkafé oigenkännligt. Det hade brunnit ner men uppstått igen, och min vän den gamle ägaren var kvar. Det var bara att fortsätta i vanlig ordning.

På kvällen hade jag en pratstund med Raju. Även han hade haft ett fall med sin scooter och fått foten delvis demolerad och paralyserad, fastän röntgen inte påvisat några skador. Nerverna hade trasslat till det precis som med mitt ben i januari, vilket jag fortfarande hade sviter av, medan massage, massage och åter massage hade varit räddningen, precis som i mitt fall. Efter sju månader kunde jag fortfarande inte helt och hållet vika benet.

Han hade tydligen nu kontrakt på Greenland för fem år, medan gamle Babaji Singh satt i trädgården varje dag och njöt och var nöjd med situationen. Efter att ha återfått hälsan genom någon åtgärd var hans enda problem diabetes, då han under sitt långa liv ätit för mycket sötsaker.

(I nästa nummer: *Årets första trek*)

Tillbaka till Zanskar, del 15: Natt i Rangdum och Den första trekken.

Det blev en festresa. Min chaufför var en uppsluppen, ivrig, effektiv och glad fyr som pratade hjärtligt hela tiden, ladakhiska med mina reskamrater och engelska med mig. Han brukade pendla regelbundet mellan Padum och Manali via Leh, så han kände vägarna mer än väl. Jag var i goda händer.

Mina reskamrater var tre unga män och en inhemsk fotograf, som satt längst fram. Alla passagerare var på bästa humör.

Som väntat nådde vi Rangdum först långt efter skymningen klockan 9 efter 5,5 timmars körning. Min förare Namgyal bestämde att vi övernattade där.

Vi fick dela två gästrum om tre sängar var. Namgyal sov på golvet på en bädd av ett täcke i sin egen sovsäck.

I övernattningen ingick middag, men före middagen bjöd mina reskamrater på arrac. Detta hade jag aldrig smakat tidigare. Det var färglöst som sprit men bjöd på åtminstone 25% alkohol. Efter festen i Padum med påfrestningarna där inför avresan och avskedet från Lobsang och Ellen var detta ett välkommet tillskott, och vi fick dricka hur mycket vi ville. De ville till och med att jag skulle sjunga en sång, vilket jag gärna gjorde, vilket var mycket uppskattat.

Det var sällsamt att uppleva detta trolska månlandskap i månsken. Klostret Rangdum ligger som världens ensligaste utpost i det vildaste och ödsligaste tänkbara landskap av skyhöga berg överallt som reducerar klostret till en försvinnande blygsamhet. Fullmånen skulle vara total nästa dag.

Man sov gott på arrac, och vi fortsatte på morgonen klockan 6. Jag och min fotograferande kollega fick stanna var vi ville och föreviga glaciärerna och de magnifika skönheterna Nun och Kun (7000 meter) så mycket vi ville, och vi stannade inte i Kargil utan fortsatte direkt för en provisorisk lunch i Mulbek.

Efter 8,5 timmar efter start från Rangdum nådde vi Lamayuru, och jag fick ta avsked av mina hjärtliga kamrater. Min fotograferande kollega bad mig uppsöka hans butik vid basaren i Leh som hette Karma för en kopp te. Namgyal hoppades få se mig på nytt någon gång i Zanskar, och det hoppades jag också.

Den första trekken

I Lamayuru möttes jag av chockerande förändringar. Mitt gamla lokus Shangri La hade fått en ny terrass, och vad värre var, mitt gamla rum var upptaget.

Kana var en japanska som jag träffat i Padum boende i samma hotell som jag. Hon var från trakten av Osaka och mycket företagsam, då hon redan gjort flera trekkingar i Ladakh under sitt första besök. Vi hade konstaterat att vi skulle komma till Lamayuru, om jag dock några timmar senare genom den senare starten, (hon missade hela festivalen,) men jag sade ingenting till henne om mitt traditionella hotell just för att inte riskera att hon skulle ta mitt rum.

Det var just vad hon gjorde. När jag kom dit var det upptaget – av henne. En annan medresenär hade rekommenderat det obskyra och okända Shangri La åt henne, hon hade provat alla rum och tagit mitt – utan att ana att det var mitt hem i Lamayuru.

Hon hade haft en förfärlig natt i Kargil där hon tagit in på Crown Hotel i dormitoriet för 100 rupier. På vägen till Padum hade det gått bra, men vid detta andra besök trakasserades hon hela natten av en *kashmiri* som antingen oavbrutet antastade henne eller talade i telefon. Då hon skulle ta bussen klockan 5 blev det en kort och sömnlös för att inte säga förfärlig natt. Då hade jag haft det bättre i Rangdum och på köpet sluppit Kargil helt och hållet.

Med en gång när jag kom till Lamayuru begav jag mig på min efterlängttade *trek* upp till Atitse, men jag var för ivrig. Till min egen stora förvåning gick jag alldeles för långt och kom alldeles för högt, så att jag måste gå tillbaka igen. Jag hade startat klockan 3, så detta missöde medförde en allvarlig försening, om jag skulle vara hemma före mörkret.

Till Atitse kom jag fram halv 6. Även detta var helt förändrat. Till min stora sorg var min vän Tomas Toth inte där i år på sin sedvanliga retreat, medan hela klostret var under ombyggnad. Av ett litet kloster skulle man tydligen göra ett stort. En ung indier var den enda inneboende där som spelade indisk popmusik. Allt var fel och beklagligt. Han bjöd i alla fall på te innan jag måste skynda mig tillbaka igen.

Då gick jag fel igen. Ingenting stämde eller klaffade denna dag utom vädret, som inte hade kunnat vara bättre med fullmåne och allt. I ivern över att komma snabbt ner hamnade jag i fel flodfåra som förde mig ner till stora vägen längs en okänd rutt som jag inte visste att fanns. Hela denna dag var späckad av nyheter.

Dock serverade mig min värdinna min sedvanliga utomordentliga *Thenthuk*, som jag avnjöt tillsammans med Kana, som intog *Momos*. Hon ville trekka till Alchi men var osäker på vägen.

Allt borgade dock för en god natt i Lamayuru efter att man äntligen kommit hem igen. Och vilsevandrandet i bergen hade ändå medfört det goda att man funnit nya stigar och kunnat fotografera nya bergsvyer som säkert ingen annan fotograferat förut.

En annan god sak: genom att jag kom så sent ner från bergen strax före skymningen klockan 7 fick jag se hur den nedgående solen färgade de spektakulära månbergen omkring Lamayuru i rödglödande färger. Jag försökte ta en bild av fenomenet men vet inte om det lyckades.

(I nästa nummer: *Fullmåne i Lamayuru – den andra trekken*)

I skrivande stund är det ännu osäkert om vi kommer iväg på ännu en resa till Indien i år eller inte, men troligen kommer vi inte undan utan får finna oss i nya Himalayavandringar under hela november, varför nästa nummer knappast kan väntas förrän vi kommit ner på jorden igen någon gång i december.

Allt gott till dess,

önskar

Fritänkaren

Göteborg den 4 oktober 2016